

OPĆA GEOGRAFIJA

PANOS V. — STELCL O.: Physiographic and geologic control in development of Cuban mogotes. Zeitschrift für Geomorphologie, B. 12, H. 2. Berlin-Stuttgart 1968. S. 117-165; GERTENHAUER A., Diskussionbemerkung zu »Physiographic and geologic control in development of Cuban mogotes« von V. Panoš und O. Stelcl. Ibidem. S. 165-168; PANOS V. und STELCL O., Erwiderung. Ibidem. S. 168-171 und LEHMANN, H., Diskussionbemerkungen. Ibidem. S. 171-173.

Dva poznata češka karstologa, V. Panoš i O. Stelcl boravili su duže vremena na Kubi vršeći detaljna geomorfološka istraživanja i kartiranja. Razumljivo da su njihov interes naročito privukli »mogoti«, izolirani kukovi koji su i karstološkoj literaturi poznati kao poseban tip »tropskog krša«, »kupastog krša« i »krša s kukovima«.

Autori su došli do konstatacije da su raširena gledanja jednostrana, jer neopravdano pripisuju klimi determinirajući utjecaj, što nije u skladu sa stvarnim odnosima. Oni razlikuju dvije vrste izoliranih ispona »mogota« (što na domaćem jeziku znači »štap«).

Prva grupa »mogota« je u karbonatnim stijenama i razvili su se iz prvobitnih zaravni. Izdvojeni su otapanjem duž okomitih pukotina te rubnom erozijom i korozijom.

I druga grupa »mogota« je vezana za karbonatne stijene, ali ove su izmiješane s drugim vrstama stijena. U izdvajanju ovih mogota odlučujuću ulogu je imala diferencirana erozija kojom su erodirane nekarbonatne stijene, a zaostali vapnenci kao veoma otporan element u promjenljivoj vlažnoj tropskoj klimi. Ovdje se, dakle, ne radi o krškom, već o fluviokrškom pejzažu. Pored ovih pejzaža s izoliranim isponima ima na Kubi krških krajeva bitno drukčijeg izgleda, iako je cijeli i relativno mali otok u promjenljivoj vlažnoj tropskoj klimi. Krški pejzaži bez mogota su više rašireni. Ova raznolikost kubanskog krša upućuje da klima nije odlučujući faktor i da se krš s »mogotima« ne može smatrati karakterističnim za tropske krajeve.

Autori smatraju da je raznolikost kubanskog krša uvjetovana različitim okolnostima, npr. prvobitnim reljefnim oblicima, te visinskim odnosima karbonatskih i nekarbonatskih stijena. Značajni su dalje vrsta i brzina tektonskih gibanja. Kuba je u prostoru jake i mlade tektonske aktivnosti; Sierra Maestra (1960 m) je izdignuta u pleistocenu! Dalje, važnu ulogu imaju i litološke raznolikosti karbonatskih stijena, trajanje i intenzitet pojedinih faza morfološke evolucije i sl.

Veoma je značajan i potpuno nov nalaz autora da su »mogoti« prekriveni korom koja je nastala izlučivanjem otopina »weathering cruste«. Ove kore su veoma otporne i zaštićuju karbonatsku osnovu od ota-

panja, te odlučujuće pridonose izdvajanju mogota.

Autori ne negiraju značenje klime u evoluciji, ali smatraju da je neopravdano šematsko izdvajanje klimatskih tipova krša. Od elemenata klime smatraju da su najvažniji količina i raspored padalina, a time i vegetacija. Ove konstatacije su u skladu i sa ranijim mišljenjima.

Rad V. Panoša i O. Stelcla je veoma dobro dokumentiran i ilustriran. Oni ga skromno smatraju »prilogom problemima klimamorfologije krša, koji još nisu definitivno riješeni«.

Povodom ovog zanimljivog rada razvila se diskusija, u kojoj su učestvovali A. Gesterhauer i H. Lehmann, poznati stručnjaci za morfologiju krša u promjenjivo vlažnoj tropskoj klimi, a obrađivali su i kubanski krški pejzaž. Referirani rad i diskusija su značajan prilog izučavanju krškog reljefa.

J. Roglić

SCHMITHÜSEN J., Allgemeine Vegetationsgeographie Lehrbuch der allgemeinen Geographie. IV. 3. neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Walter de Gruyter & CO. XXIV + 463, mit 275 Abb. u. Tab. im Text, sowie 1 Falttafel. Berlin 1968.

Navedeno djelo J. Schmithüsen, koje se prije 10 godina po prvi put pojavilo u poznatoj seriji udžbenika opće geografije pod uredništvom E. Obsta, doživjelo je prošle godine svoje treće izdanje. Nakon gotovo nepromijenjenog teksta u drugom izdanju (1961 god.) ove posljednje, novoobrađeno i prošireno izdanje ističe se temeljito prerađenom građom, koja je obogaćena sa više od 200 novih stranica teksta i velikim brojem novih slika. Naročito su proširena poglavlja o biljnim formacijama i klimatskim vegetacijskim zonama u drugom i trećem dijelu knjige.

U sažetom uvodnom poglavlju, pored prikazivanja vegetacije kao predmeta istraživanja u geografiji, iznosi autor historijat, ciljeve i za-

datke vegetacijske geografije, te njezin odnos prema geobotanici. Autor ističe, da se proučavanje odnosa biljnog pokrova prema površini Zemlje vrše i u botanici i u geografiji. Ipak, ista materija, obrađena različitim metodama, s drukčije postavljenom problematikom, s drugim ciljem i objektom istraživanja dobiva kod obje naučne discipline i različito značenje. Stoga, nasuprot geobotanike kao botaničke discipline, autor postavlja vegetacijsku geografiju kao geografsku disciplinu. Dok geobotanika istražuje biljne svojte i biljne zajednice s obzirom na njihovu rasprostranjenost i odnos prema životnim uvjetima na Zemlji, dotle objekt istraživanja u vegetacijskoj geografiji predstavlja raznostruki pejzaž, odnosno veći ili manji dijelovi zemlje sa svojom vegetacijom. Autor s pravom ističe, da je nemoguće povući oštru granicu između obje naučne discipline. One su vrlo usko povezane, međusobno se isprepliću i nadopunjuju. Autor je svijestan teškoća, koje za geografe predstavlja ulaženje u problematiku vegetacijske geografije; ono naime zahtijeva dobro poznavanje botanike. Cilj ovog djela, kako naglašava autor, nije prikazivanje pojednostavnjene geobotanike za geografe, već geografsko promatranje vegetacije, koje će biti zanimljivo i botaničarima.

Građa je u knjizi raspoređena u tri glavna dijela. Prvi dio obrađuje sastavne dijelove vegetacije i osnove njihova raširenja. Autor ovdje najprije prikazuje biljne svojte, njihovu sistematiku i areale, a zatim ukratko iznosi značajke glavnih florističkih oblasti Zemlje. U znatno opširnijem poglavlju o životnim oblicima biljaka donosi i originalnu klasifikaciju najvažnijih životnih oblika u 30 razreda. Dalje naglašava, da su ovdje životni oblici biljaka obrađeni sa vegetacijsko-geografskog gledišta, uvažavajući pri tom cjelokupni izgled biljke, a osobito one njezine karakteristike, koje su odraz prilagodavanja faktorima staništa. Prvenstveno su ovdje uzeti u obzir životna sredina, trajanje života biljke i njezinih organa, visina biljke, te položaj pupova, koji služe ob-

navljanju biljke i pomoću kojih biljka preživljava najnepovoljnije godišnje doba. U posljednjem poglavlju prvog dijela knjige prikazani su uzroci prostornog raširenja biljnih svojti i životnih oblika. Ovdje autor pokazuje, da je današnje raširenje neke biljne svojte rezultat djelovanja većeg broja faktora. Ono ovisi o samim biljnim svojstama, njihovoj ekološkoj konstituciji i sposobnosti da žive pod određenim uslovima staništa, a isto tako i o prostornom rasporedu različitih životnih uslova na Zemlji, te o historijskom faktoru. Posebno je istaknut i značajan utjecaj čovjeka na rasprostranjenje biljaka.

U drugom dijelu knjige, pod naslovom »Vegetacijske jedinice u pejzažu«, autor se najprije osvrće na bitne značajke biocenoza kao osnovnih životnih zajednica, a zatim prelazi na njihovu biljnu komponentu, biljne zajednice (fitocenoze), koje predstavljaju vegetacijske jedinice. Biljne zajednice su ovdje shvaćene i obrađene prema principima moderne biljnosociološke škole Zürich - Montpellier (po J. Braun-Blanquetu), te poredane na osnovu florističke srodnosti u vegetacijske jedinice višega stupnja (asocijacija — sveza — red — razred). Taj biljnosociološki sistem izgrađen je na temelju florističke dijagnoze, koja se zasniva na toliko karakterističnoj vezanosti vrsta. Metode vegetacijskih istraživanja opisane su vrlo opširno, a prikazan je i najnoviji pregled vegetacijskih razreda Evrope (po J. Braun-Blanquetu 1964).

Ne mogavši mimoći stari pojam biljnih formacija, autor pored biljno sociološkog sistema donosi još i klasifikaciju biljnih zajednica prema njihovom vanjskom izgledu. Ova fizionomska klasifikacija zasniva se na biljnim formacijama. Naglašeno je, da se pojam biljnih formacija koristi u vegetacijskoj geografiji samo za one vegetacijske jedinice višega stupnja, koje su od neposrednog značenja za pejzaž. Autor smatra ovu fizionomsku klasifikaciju naročito prikladnom za geografe, jer im ona omogućuje i bez poznavanja fitocenoza uvid u raščlanjenje vegetacije i njezine odnose prema povr-

šini Zemlje. Za razliku od ranijih izdanja knjige, ovo je poglavlje obrađeno znatno opširnije, a i klasifikacija biljnih formacija je ponešto izmijenjena. Novu klasifikaciju autor je izradio u suradnji sa H. Ellenbergom i M. E. D. Poore-om. Tu su biljne formacije poredane u 9 klasa: 1) šume, 2) otvorene šikare s drvećem, 3) šikare, 4) otvoreni travnjaci (savane, stepe i livade), 5) formacije trajnih zeleni i jednogodišnjih biljaka, 6) formacije niskih grmova i polugrmova, 7) pustinje i ostale formacije, siromašne biljkama, 8) formacije slatkih voda i 9) formacije mora. Nakon ovog pregleda slijedi opširan prikaz svih navedenih formacijskih klasa.

U posljednjem poglavlju drugog dijela knjige autor prikazuje vegetaciju u pejzažu, te donosi karakteristike prirodnog i kulturnog pejzaža. Posebno se osvrće i na razvojne stadije vegetacije, trajne i konačne zajednice, potencijalnu prirodnu vegetaciju, te pojam vegetacijskog klimaksa i kompleksa.

U trećem dijelu knjige, pod naslovom »Prostorna raščlanjenost vegetacije« obrađuju se rasprostranjenost vegetacijskih jedinica i uzroci njihova raširenja, a ističe se i važnost vegetacijskog kartiranja u vezi s time. Autor spominje dvije različite mogućnosti raščlanjenja vegetacije. U prvom redu može se vegetacija raščlaniti na osnovu kriterija, koji leže izvan vegetacije, npr. prema klimatskim zonama ili pojedinim faktorima staništa. Druga mogućnost raščlanjenja vegetacije postoji na osnovu kriterija, koji leže u samoj vegetaciji, npr. prema biljnim zajednicama ili formacijskom karakteru, bilo realne ili potencijalne prirodne vegetacije. Obje mogućnosti ilustrirane su sa mnogim zanimljivim primjerima. Klimatske vegetacijske zone prikazane su vrlo opširno, pri čemu je najviše prostora posvećeno vegetacijskom pojasu tropa i sup-tropa, a mnogo manje vegetacijskom pojasu umjerene zone i zonama sub-polarne i polarne krajeva.

Djelo J. Schmithüsenja predstavlja odlično izvedenu sintezu geografske i geobotaničke problematike. Pisano zanimljivo i s mnogo o-

iginalnosti, sadržajno vrlo bogato, a ilustrirano s velikim brojem lijepih fotografija i crteža, ono zaslužuje punu pažnju ne samo geografa, već i geobotaničara.

Lj. Marković-Gospodarić

LVOVIĆ I.M.: O naučnih osnovah kompleksnogo ispoljzovanija i ohrani vodnih resursov. Vodnie resursi i ih kompleksnoe ispoljzovanie. Voprosi geografii 73. Izdatelstvo »Mislja«, Moskva, 1968.

Pošavši od konstatacije da su do nedavno (pa i danas) rezerve vode u mnogim zemljama, pa i Sovjetskom Savezu, tretirane kao neiscrpni dar prirode i da se mogu neograničeno koristiti bez sagledavanja posljedica, autor ukazuje na neopravdanost takvog mišljenja. Sa porastom gradova i razvojem industrije u mnogim reonima sve se više ispoljava disproporcija između potreba i postojećih rezervi vode. Zagađivanje nekih reka i jezera otpadnim vodama dostiglo je mestimično takve razmere da je praktično izgubljena velika količina vode. Zagađivanje površinskih voda dovelo je do pojačanog iskorištavanja podzemnih voda. Međutim, i ovo ne može da ide do neodređenih granica, jer je usled pojačane eksploatacije izdanske vode na mnogim mestima došlo do snižavanja gornje površine izdani. Greške učinjene na ovom planu ne mogu se brzo otkloniti, pa je zato neophodno sagledavanje tih i sličnih problema ne samo sa stanovišta sadašnjih potreba, već i dalje budućnosti. Neophodno je iznalaženje najboljih mogućih rešenja koja će sa raznih aspekata — kompleksno — tretirati ovu problematiku.

U daljem izlaganju autor daje podatke o kružnom kretanju vode u prirodi, objašnjava neke jednačine vodnog bilansa, a zatim tabelarno predstavlja godišnji vodni bilans teritorije Sovjetskog Saveza i Zemlje kao celine. Ovaj deo rada autor je upotpunio brojnim podacima nekih elemenata vodnog bilansa. Prezentirane brojke mogu se višestruko ana-

lizirati i veoma lepo koristiti u nastavi geografije.

Posebno poglavlje posvećeno je suštini kompleksne razrade pitanja planiranja, iskorištavanja i očuvanja vodnih rezervi. Pojedinačno razmatranje nekih elemenata vodnog bilansa i potreba konzumatora, često dovode do neželjenih posledica. Zbog toga je, M. I. Lvoviću, neophodno višestranu sagledavanje problema, a to mogu samo geografi i to oni koji poznaju ne samo prirodne komponentne vodnog bilansa, već i privredu, njene zadatke, potrebe, potrebe drugih konzumatora i slično.

Pri iskorištavanju vodnih snaga jednog izvora (reke, podzemnih voda i dr.) neophodno je znati kako će se to odraziti na druge izvore. Posebna pažnja mora se posvetiti rečnim slivovima kao celinama, bez obzira na administrativnu podelu teritorije, jer se samo tako vodne snage mogu sagledati u celini i svrshodno koristiti. Međusobna uslovljenost koja postoji u prirodi između vode, reljefa, zemljišta, klimata, biosfere i dr. posebno je značajna i mora se uvažavati. Promene u jednoj od ovih komponenta geografske sredine mogu izazvati velike promene u vodnom bilansu, odnosno u nizu drugih pojava.

Pored prirodnih elemenata vodnog bilansa pri iskorištavanju vodnih snaga posebno poglavlje predstavljaju privreda i ljudska delatnost uopšte, jer se javljaju kao konzumatori. Opšte koordinacije u pogledu iskorištavanja vodnih snaga od strane raznih potrošača najčešće nije bilo. Međutim, kako vodnim snagama nema ni približno odgovarajuće zamene, neophodan je veoma brzi i naučno ispravan pristup iskorištavanju istih. Glavne potrošače vode autor svrstava u deset grupa (voda za piće, voda za ostale životne potrebe, prehrambena industrija, turizam i sport, stočarstvo, ribolov, navodnjavanje, industrija, elektroenergetika i plovidba) i ističe da iskorištavanje vode za svakidašnji život ljudi i proizvodnju životnih namirnica imaju najveći značaj. Redosled zadovoljavanja potreba interesenata ne može se šematski odrediti, jer zavisi od niza faktora.

Konkretna proučavanja vodnih snaga i dotične geografske sredine uz pravilno shvaćanje zahteva potrošača daju najbolje rezultate.

U daljem izlaganju autor se zadržava na problemu očuvanja čistoće vode i mogućnosti njenog višestrukog iskorištavanja. S obzirom na sve veće zahteve za vodom neophodna je zaštita od zagađivanja. Zbog toga se mora pristupiti ne samo umanjenju, već u nekim slučajevima i potpunoj zabrani izlivanja otpadnih voda u reke i jezera. Samo tako mogu se dobiti nove količine vode za razne potrebe.

Rad M. I. Lvoviča o naučnim osnovama kompleksnog iskorištavanja i očuvanja vodnih snaga — rezervi, zbog svog teoretskog značaja i brojnih primera posebno je interesantan. Jasni stavovi autora po nizu pitanja, takođe su značajni i originalni, što radu daje posebnu vrednost.

S. M. Stanković

TEŠIĆ M.: Vojno pomorska geografija. Državni sekretarijat za Narodnu obranu, Split 1968, str. 391, tablica 54, slika i karata crno-bijelo 156, geograf. karata u boji 2.

Premda je knjiga namijenjena za nastavu u Vojnopomorskom školskom centru Ratne mornarice, ona je daleko više od običnog udžbenika. Od posebnog su interesa autorova objašnjenja o vojnoj geografiji kao jedne od geografskih disciplina, koju se ne može svrstati ni u jednu od većih geografskih grupa. Među posebne geografske discipline Tešić spominje medicinsku geografiju, historiju geografije, kartografiju, toponomastiku i vojnu geografiju.

Prema autorovim objašnjenjima, vojna geografija po općoj podjeli je jedna od geografskih disciplina. Ali, ona je i dio općevojne nauke koja, koristeći se rezultatima pojedinih geografskih disciplina, proučava uticaje geografskih elemenata i faktora na pripremu i izvođenje borbenih djelovanja u cilju da se što bolje iskoriste pozitivne a odstrane negativne strane tih uticaja. Prema razvoju radova oružanih snaga vojna geografija se dijeli na kopnenu, pomorsku i zrakoplovnu.

Knjiga je podijeljena, osim uvođa, u četiri dijela: 1. elementi i faktori vojnopomorske geografije, 2. Sredozemno more, 3. Jadransko more i 4. vojnogeografski pregled Sredozemlja.

A. Jutronić

JUGOSLAVIJA

BEUERMANN A.: Fernweidewirtschaft in Südosteuropa. Braunschweig 1967. Str. 232 i 31 str. fotografija u prilogu. Rad je podijeljen u tri dijela: u vod (str. 15 do 38), stočarenje u Dinarskom gorju i sjevernomakedonskim planinama (str. 42 do 74) i stočarska kretanja u grčkom sredozemlju (str. 77 do 214) i na kraju kao zaključak »Aspekti budućeg razvoja stočarenja u jugoistočnoj Evropi« (str. 217 do 220). Bogata literatura (str. 221 do 230) svjedoči da je autor koristio sve što mu je bilo dostupno, bez obzira na kojem je jeziku pisano.

Već iz pregleda sadržaja se vidi da su prvenstveno obrađeni »zapadni i južni sektor jugoistočne Evrope«. Autor je imao i kraće posjete Rumunjske i Bugarske. Nažalost, nije imao prilike da upozna albanski sektor. Treba naročito naglasiti da djelo nije rezultat kraćeg putovanja i površnog uvida, već terenskih istraživanja koja su vršena kroz čitav jedan decenij i često, što je i razumljivo, »pod vrlo teškim okolnostima«. Poznavajući dosadašnju literaturu, proučavajući prilike na licu mjesta i razmjenjujući misli sa domaćim stručnjacima, autor je nastojao da sagleda bit pojava, upozna

specifičnosti i precizira probleme, te na osnovu toga koncipira naučnu obradu. Takav pristup je nov i posebno vrijedan, bitno se razlikuje od dosadašnjih obrada koje su vršene na osnovi slabije pripreme i manjeg poznavanja objekta.

U uvodnom dijelu su objašnjene razlike među različitim vrstama: planinsko stočarstvo, transhumantna kretanja i nomadizam. Ta razlikovanja nisu u dosadašnjoj literaturi dovoljno precizirana i često su pogrešno primjenjivana. Izložene su glavne osobine prirodne osnove i njihov utjecaj na stočarstvo što je primjerima i grafičkom predodžbom ilustrirano.

Iz Dinarskog gorja su obradena stočarska kretanja oko Velebita, u Hercegovini, planinsko stočarstvo na crnogorskim brdima i stočarska kretanja sa Prokletija. O stočarstvu na makedonskim planinama pisano je samo usput, manje, nego što bi se moglo iz naslova zaključiti.

Glavna rada je posvećena obradi grčkog stočarenja, koje autor dobro poznaje i na čijem je izučavanju najduže radio. Tu dobivamo nove i pouzdane podatke, o veoma složenom sklopu stočarskog društva u gorju sjeverne Grčke. Jasno je izložena struktura i unutrašnje razlike aromunjskog društva, stočarstvo Sarakačana, »kalivija« nastambe i sl. Čovjek je uzbuđen kako se to složeno društvo brzo transformira i postepeno nestaje, te je autorova velika zasluga što je registrirao sadašnje stanje i nastojao objasniti njegov postanak. Pisac se nije mogao zadržati na običnoj registraciji, već je ulazio u socijalne analize i nastojao sagledati povijesni razvoj — u tome je posebna vrijednost ovog rada.

Recenzent smatra da autor daje previše povjerenja domaćim teorijama, prema kojima je planinsko stočarenje sekundarno i uvjetovano povlačenjem pred jačim neprijateljem. Te teorije su razumljivo zastupane kako bi se opravdala »djedovska prava« na ravnice, koje su postale predmet sukoba pri prijelazu na agrarnu ekonomiju. Međutim, ne može se vjerovati da je prije uvođenja novih kultura prvenstveno ku-

kuruza, bilo osnove za poljoprivredno gospodarstvo. Kroz dugu prošlost ovog kraja stoka je bila, »blago« a planina glavna pozornica života.

Izlaganja su veoma živa, odražavaju autorov zanos i neposrednost doživljaja. Plastične grafičke ilustracije i sadržajne fotografije pridonose jasnoći i privlačnosti djela. A. Beurmann je obavio velik posao i učinio značajnu uslugu nauci uopće, a naročito zainteresiranim zemljama. To nije djelo koje se prelista i ostavi, već ga želimo imati blizu jer ćemo ga često koristiti. Posebno je važno što je to obradeno u posljednji moment, jer se tradicionalno stočarenje brzo mijenja i sasvim napušta.

J. Roglić

MORAWETZ S.: Dolinen auf pleistozänen Schotterterassen zwischen Nalko und Kamenja Gorica an der Save. Zeitschrift für Geomorphologie B. 12, H. 2 Berlin—Stuttgart 1968. S. 224—230.

Autor se osvrće na ponikve u fluvio-glacijalnom šljunku između Radovljice i Kranja. S obzirom na razlike u pojavi i datiranju fluvio-glacijalnih naslaga između E. Brücknera (1909) i P. Oblaka (1952), autor se priklanja posljednjem.

Ponikve su izolirani oblici i nejednakih dimenzija. Razlike bi se mogle objasniti samo utjecajem rahlog pokrova na korozijski proces. Neobično je da se autor pri tome poziva na neke novije radove, a to je utvrdio K. Terzaghi još 1913. i prihvatili su mnogi kasniji istraživači krša.

Prema tvrdoći vode i Böglevim (1951) računanjima, određuje se i starost ponikva, koje su se razvile tokom posljednjih 200 000 godina.

J. Roglić

BUTURAC J.: Stanovništvo Požege i okolice 1700 — 1950. Zbornik za narodni život i običaje, JAZU, knj. 43, Zagreb 1967, str. 205—594.

Poslije radova »Prastanovnici u Požeškoj okolici« i »Naselja u Po-

žeštini u kasnom srednjem vijeku», Buturac se još jednom osvrće na stanovništvo i naselja Požege i njene okolice ali ovaj puta za razdoblje od dva i pol stoljeća.

U predgovoru svog rada Buturac obrazlaže zašto je proveo ovu periodizaciju, tj. zašto je obuhvatio razdoblje od 1700. do 1950. godine. Prema njegovim riječima, nakon oslobodenja Slavonije od Turaka i Karlovačkog mira 1699. godine, počinje mirniji razvitak političkih, gospodarskih i socijalnih prilika u Slavoniji, pa je moguće pratiti sve promjene koje se događaju na teritoriji Slavonije kako u broju naselja tako i u broju njezina stanovništva.

Radi boljeg pregleda Buturac je svoj prikaz razvitka stanovišta obradio u dva zasebna dijela. U prvom poglavlju Buturac je prikazao stanovništvo grada Požege a potom u drugom stanovništvo Požeštine.

Buturac je svoje izlaganje o razvitku stanovništva grada Požege zbog boljeg pregleda, podijelio u šest razdoblja i to: 1) prije 1700 (svršetak dugotrajnog i teškog turskog rata), 2) od 1701. do 1705 (brojno doseljavanje Hrvata), 3) od 1706. do 1721 (manja doseljavanja Hrvata), 4) od 1722. do 1750 (doseljavanje Hrvata i nešto Nijemaca), 5) od 1750. do 1800 (daljnje doseljavanje Hrvata i većeg broja Nijemaca) i 6) od 1801. do 1900 (doseljavanje većeg broja Hrvata i Nijemaca, a manjeg broja Srba, Čeha i Židova).

Povijest naseljavanja stanovništva Požeštine Buturac je izložio samo u dva razdoblja: 1) od 1700. do 1850 (opustošena i razorena sela oživljavaju doseljavanjem Hrvata, Srba i Nijemaca) i 2) od 1850. do 1950 (kada slijedi doseljavanje Hrvata, Srba, Čeha, Slovaka i Mađara).

U ovodnom poglavlju (str. 215—233) Buturac spominje neka politička zbivanja u Slavoniji i daje opći pregled prilika u kojima je živjela Požega sa svojom okolicom kroz posljednja dva i pol stoljeća. Buturac, među ostalim, govori i o stanovništvu u doba turskog vladanja. Zanimljive su tvrdnje autorove da 1630. godine muslimani čine skoro 3/4 u-

kupnog stanovništva Požeštine, katolici nešto manje od 1/4 i pravoslavni 5 posto.

Zatim slijedi poglavlje »Požega« (str. 234—286), u kojem Buturac donosi abecednim redom popis požeških obitelji od 1700. do 1900. godine s naznakom njihova podrijetla, naravno gdje je to moguće, pa broja kuća, njihova zanimanja, srodničkih odnosa, vrsta i broja stoke, oranica itd. Najveći dio Buturčeva rada zauzima poglavlje »Požeška okolica« (str. 287—538) u kojem autor izlaže sažete podatke za pojedina naselja: Tako donosi podatke o broju stanovništva — potomaka, prastanovnika, starijih i novijih doseljenika, utvrđuje njihovo kretanje, naseljavanje, izumiranje i odseljavanje, zatim koje su sve obitelji živjele u selima i njihov vremenski raspon života, te nastoji ustanoviti iz kojega su kraja, naselja ili zemlje doselili. Na kraju Buturac daje opći pregled stanovništva cijelog tog kraja, abecedni popis obitelji u Požegi i Požeštini, popis literature i kartu Požeške kotline u mjerilu 1:138 000.

Rad J. Buturca temelji se na povijesnim izvorima, brojnim i ponajviše neobjavljenim dokumentima te arhivskoj i tiskanoj građi. Iako pretežno povijesnog karaktera njegov rad po svojoj sadržini, a posebno po svojoj dokumentiranosti može korisno poslužiti i biti pobuda u daljnjim socijalno-geografskim proučavanjima i zaključcima.

B. Pleše

TRIFUNOSKI J. F.: Ključevska kotlina. Seoska naselja i stanovništvo. Skopje 1968, stranica 136.

Nastavljajući svoja proučavanja o naseljima i stanovništvu i upotrebljavajući istu metodu, Trifunoski nam je pružio — nakon 5 radova iz područja Ključevske kotline — opširnu monografiju svih seoskih naselja u kotlini. Ukupno 81. Istodobno autor obećava dati još i opću raspravu na drugom mjestu. Prema autorovim riječima proučavanjem ove kotline započeo je 1961. god. i nastavio do 1965. god. Kako se i danda-

nas u Kičevskoj kotlini dešavaju osjetne etničke, privredne i druge promjene, veli autor, »to je poseban razlog što se ova knjiga pojavljuje«, pa je pisac nastojao da »verno i pregledno izloži brojne činjenice«.

U svojoj najnovijoj knjizi Trifunoski o svakom pojedinom selu u kotlini iznosi položaj i tip, prošlost i starine, porijeklo stanovništva, te iseljene i izumrle radove. Pored toga, ima i drugih podnaslova kod opisa nekih naselja, kao na primjer: današnji rodovi, stanovništvo, prošlost, ranije selo, pusta naselja, pusta selišta i drugo.

Detaljnije geografske monografije su nam potrebne, jer dok nemamo monografija svih naših mikroregija, nećemo imati ni iscrpnu geografiju, posebno antropogeografiju naše zemlje. Monografije su uvjet za buduće veliko geografsko djelo jugoslavenske države.

A. Jutronić

TRIFUNOSKI J. F.: Seoska naselja u SR Makedoniji. »Cvijičev zbornik«, SAZU, Beograd 1968, str. 406—412.

Autor sažeto prikazuje bitne karakteristike seoskih naselja u SR Makedoniji. Prema statističkim podacima iz 1961. godine, ukupni broj seoskih naselja u SR Makedoniji je iznosio 1 734. Od toga broja najveći dio sačinjavala su sela — 1 703, a na urbane aglomeracije otpadalo je svega 31. Najvećim brojem sela zastupana je zapadna Makedonija — 45%, dok su istočna Makedonija sa 35% i Povardarje s oko 20%.

Po položaju mogu se u Makedoniji uočiti tri grupe sela: podplaninska, planinska i ravničarska. Najbrojnija su podplaninska sela nastala u dodiru planinskih padina i kotlinskih ravni. Ona su gospodarski najrazvijenija, jednim dijelom vrlo velike starosti i najveća po svojoj površini. Neka od njih u najnovije doba toliko su se razvila da su postala gradska naselja. Planinska sela leže na planinskim stranama, u područjima visokih površi i u gornjim dijelovima dolina. Ova su sela malobrojnija i površinom manja, prosječne visine stalne naseljenosti oko

1 000 m, često puta i u simbiozi sa okolnim stočarskim stanovima. Ravničarska sela s jedne strane leže u kotlinskim ravnima, a s druge strane na granici aluvijalnih ravni i korita Vardara, Crne i Bregalnice. Ona su brojem vrlo rijetka, ali gospodarski najnaprednija.

Dok jedan manji broj sela vuče svoj postanak iz najranijih povijesnih razdoblja i sve do danas zadržala su svoj nepromijenjeni položaj, drugi veći broj sela nastao je migracijom stanovništva uvjetovanih s različitim razloga, ponajviše gospodarskih i zbog toga mijenjao svoj topografski položaj. U najnovije doba ova posljednja doživljavaju i određene geografske transformacije. Međutim, postoje u Makedoniji razlike i u tipu naselja. Uslijed različitih prirodnih uvjeta, ali i gospodarskih i društvenih činilaca, susreću se dva osnovna tipa naselja: zbijena i razbijena. Ipak i ova nisu uvijek bila ista, već su tokom vremena svojim razvojem doživljavala promjene i mijenjala svoj izgled.

Različnost u položaju, postanku i tipu seoskih naselja u Makedoniji, ogleda se i u raznolikosti njena stanovništva i veličini današnjih sela. Iako još postoji stanovita vjerska i nacionalna podijeljenost, ipak već danas dolazi do miješanja stanovništva uz određene još uvijek vidljive razlike. U pogledu veličine današnjih sela, u Makedoniji prevladavaju sela koja imaju manje od sto kuća. Od ukupno 1—703, takvih sela ima 1 186. Jednako tako opaža se i znatna nejednakost u prostornom rasporedu kategorije veličine sela, a u najnovije doba također i velika depopulacija.

Prilog autora u kratkim crtama prikazuje osnovne odlike seoskih naselja u današnjoj Makedoniji. S interesom očekujemo rad, kako je to autor sam najavio, u kojem će biti iscrpno izložena geografska problematika seoskih naselja, kojima je već dosada u svojim proučavanjima i brojnim objavljenim radovima, Trifunoski posvetio punu pažnju.

B. Pleše

TRIFUNOSKI J. F.: Kolonistička naselja u okolini Kumanova. »Leskovački zbornik«, knj. VIII, Leskovac 1968, str. 163—169.

Poslije prvog svjetskog rata državna je vlast u okolici Kumanova osnovala četiri nova kolonistička naselja: Tromedu, Ljubodrag, Umin dol i Rečicu.

Prema autorovu ispitivanju vršenom 1965. godine, sva su ta naselja imala 455 domaćinstava s oko 2700 stanovnika. Za svako od tih naselja iznose se osnovni podaci o položaju, postanku, razvoju i gospodarstvu te sastavu stanovništva. Tromeda je osnovana 1920. godine, a naselili su je kolonisti iz Like, Banata i Bačke, iz okolice Pirota, Gornje Pčinje, Kumanova i Vranja. Ljubodrag je osnovan 1921. godine, a stanovništvo mu se sastojalo od doseljenika iz Banata i Srijema, Like, Dalmacije. Umin dol nastao je 1921. godine, a naselile su ga kolonističke obitelji iz Like, Banije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Gornje Pčinje. Rečica je kao kolonističko selo osnovano 1922. godine, a naselili su je stanovnici iz okolice Smedereva, Zaječara, Pirota, Srijema, Crne Gore i Gornje Pčinje.

U toku drugog svjetskog rata i poslije rata u sastavu stanovništva ovih naselja došlo je do znatnih promjena, pa je uslijed ratnog iseljavanja i poslijeratnih doseljavanja današnje stanovništvo uglavnom srpskog i makedonskog podrijetla.

B. Pleše

OSTOJIĆ I.: Povlja, povijesni prikaz. Izdavač Skupština općine Brač, Split 1968, str. 120.

Premda je knjižica uglavnom historijskog sadržaja, ima vrijednost i za geografe. Autor smatra da je na sjeveroistoku otoka Brača, na području današnjeg sela bila ilirska nasobina i sigurno rimska (nadgrobna stela, latinski natpisi, kompleks starokršćanske bazilike usred današnjeg sela, starokršćanski baptisterij, rimski crijevopi i dr.)

Ime selu je nastalo od Portus Paulinianus. Taj Paulinus ili Paulus živio je svakako prije dolaska Hrvata. Kasnije su se ovdje nastanili

monasi, a poslije njih benediktinci, koji nestaju sredinom XIV st. Godine 1415. brački plemići oživljavaju nadarbinu i biraju nadarbenike-opate. Prvi naseljenici su eremite i drugi obrađivači nadarbeničkih zemalja. Današnji Povljani su uglavnom potomci izbjeglica pred Turcima iz Bosne preko Poljica. Od dobjeglica potječu današnji Ostojići, Zatari i Litovići, a brojni su još i Vrsalovići raniji doseljenici na Brač. Po broju porodica još su Dragičevići i Hrzići. Ostale porodice su porijeklom iz drugih bračkih naselja, Poljica, dalmatinske Zagore, Splita i Kaštela. Godine 1678. bila su 52 st, 1760. bilo je 140, 1857. već 350, najviše 1900. tj. 969, a po posljednjem popisu 1961. samo 558 stanovnika. Do nedavna gotovo jedino vrelo prihoda je bilo vino, te ulje, zatim višnja, smokva, povrće, ogrjevno drvo i bajame. Manje su se bavili brodarstvom, trgovinom i kamearstvom. Posljednjih godina je napredovao turizam.

A. Jutronić

HAMILTON F.E.I., Yugoslavia. Patterns of economic Activity 384. str. London 1968.

Po opsegu, sistematičnoj obradi složene ekonomsko-geografske problematike i upotrebljenoj dokumentaciji, Hamiltonova knjiga je najnoviji i do sada najpotpuniji rad o Jugoslaviji objavljen u inozemstvu. U skladu s podnaslovom, autor je nastojao prvenstveno predočiti i objasniti ekonomsko-geografsku strukturu suvremene Jugoslavije s posebnim naglaskom na suvremene procese njene transformacije. Polazeći od pretpostavke da je različit ekonomski razvoj osnovni razlog snažno naglašene heterogenosti ekonomsko-geografske strukture, autor u prvom dijelu knjige prvenstveno prikazuje učinke strane ekonomske politike u 19. stoljeću te položaj i razvoj Jugoslavije 1918 — 1941 — 1945. Šteta je da ta izvanredno važna problematika nije, u skladu s bogatom tradicijom engleske historijsko-geografske škole, temeljitije i šire obrađena. Vrlo kratak, gotovo lapidaran prikaz očito bi trebalo nadopuniti i popraviti (npr.

pogrešna konstatacija o »Niškom pašaluku« str. 19). Prikaz razvoja i strukture stanovništva koji slijedi, na vrlo dobar i koncizan način predložuje »demografski faktor« ekonomskog razvoja, usprkos uvodne proizvodnje konstatacije da je »samo nezavisni srpski seljak utjecao na potrošnju svojom produkcijom nasuprot ostalim jugoslavenskim područjima« (str. 32). Kratko objašnjenje osnovnih elemenata fizičke geografije i dobar prikaz energetskog potencijala i mineralnih rezervi zaključuje prvi dio knjige. U drugom dijelu knjige, autor opširno prikazuje razvoj i karakteristike ekonomske politike i sistema planiranja, ekonomski razvoj nakon 1945. i kaonjihovu posljedicu promjene u prostornoj distribuciji ekonomskih aktivnosti. Na osnovu brojnih radova i članaka jugoslavenskih autora i naše statističke dokumentacije objašnjen je složen put ekonomskog razvoja i njegove regionalne konsekvence. Konstatacija autora da nacionalne i lokalne ambicije kao suprotna struja ekonomskom planiranju i svojevrsna nova izmijenjena manifestacija »balkanske politike«, suviše je uopćena, gotovo vulgarizirana teza, za koju čitalac uzalud traži stvarne i obrazložene dokaze. Gruba podjela razvijenije ekonomske zone sjeverno od linije Dunav-Sava-Kupa nasuprot južnoj zaostaljoj također ima karakter najopćenitije generalizacije stvarno mnogo složenijeg prostornog aspekta ekonomske razvijenosti.

Najbolji i najdokumentiraniji dio knjige čini prikaz različitih privrednih grana u najboljoj tradiciji britanske ekonomske geografije. Osim toga treba pohvaliti poglavlje posvećeno poljoprivredi zbog konciznosti, jasnoće i isticanja najbitnijih problema njena suvremena razvoja. Uvjeriti razvoja industrije i prikaz glavnih industrijskih grana također su prikazani jasno i dokumentirano. U poglavlju posvećenom transportu sistematski su izložene osnovne karakteristike i problemi prometne mreže Jugoslavije. Karakter, opseg i namjena knjige nameću potrebu konciznog prikaza bitnih ekonomsko-geografskih problema svih gra-

na ekonomske aktivnosti. U tom pogledu poglavlje o transportu osjetno zaostaje za prethodnim. Jedan od osnovnih problema suvremenog maritimnog položaja Jugoslavije — nesrazmjer između lučkih kapaciteta i upola manjeg prometa — ne samo da nije stavljen u prvi plan lučke problematike, nego nije ni spomenut iako se o lukama govori pojedinačno. Objašnjenje značenja Rijeke kao jedine suvremeno opremljene veće luke »kojoj reljef otežava širenje« (?) kao i odnosi Rijeke i ostalih luka vrlo je siromašno i jednostrano.

U konačnom četvrtom dijelu knjige pokušao je autor dati regionalnu sintezu. Nakon dobrog instruktivnog prikaza prvih ideja jugoslavenskih pisaca o regionalizaciji autor je pokušao izvršiti klasifikaciju centara s njihovim utjecajnim područjima kao osnovu nodalno-funkcionalne regionalizacije. Nažalost, nedostatak statističkog priloga kojim bi izložena klasifikacija bila dokumentirana, otežava spoznaju njene vrijednosti. Utjecajne granice »provincijalnih« i »regionalnih« centara te metropola nisu uvjerljivo obrazložene.

Prikazu procesa regionalnog razvoja slijedi prikaz »zaostalih regija« (krš, Makedonija) i prikaz razvoja »naprednih regija« (Vojvodina, Slovenija, Hrvatska). Takvo izdvajanje nije pogodno niti naročito uvjerljivo. Iako autor naglašava razlike unutar zaostale regije krša između jadranskog primorja i krške Zagore i planinskog kraja, očito je da »krš« kao regionalna kategorija nipošto nije pogodna okvir za izdvajanje homogenih cjelina opredjeljenih na osnovu stupanja gospodarske razvijenosti. To isto vrijedi za vrlo heterogene cjeline »naprednih« regija.

Bez obzira na kritičke napomene, knjiga F.E.I. Hamiltona je vrlo vrijedan rad koji uvelike ublažuje oskudicu radova o Jugoslaviji na velikim svjetskim jezicima. Dobro i jasno pisana knjiga, do sada najobilnije dokumentirana domaćim izvorima i literaturom i precizno izrađeni crteži mnogo pridonose njenoj vrijednosti.

V. Rogić

STRANE ZEMLJE

HOFFMAN G. V.: *Thessaloniki: the impact of a changing hinterland*. Otisak iz *East European Quarterly*. V. 2, N. 1, p. 1—27. 1968.

Jasnim i uvjerenjivim izlaganjem autor predočava prednosti položaja ovog, preko 2 000 godina (osn. 316 pr. n. e.), starog grada i daje pregled povijesnog razvoja.

Za Solun je sudbanski važan njegov odnos prema zaleđu, u kome se stanovništvo nekoliko puta mijenjalo. O antičkom vremenu je teško nešto određenije reći, iako je očita veza s *Via egnatia*. Saracenska invazija (904) i pustošenje bili su težak udarac prosperitetnom i važnom centru, koji se nakon toga dugo ne vraća na staru slavu. Nesredene prilike tokom duge turske okupacije nisu pogodovale razvoju Soluna.

Pod utjecajem općeg razvoja i izvjesnog prilagođavanja turske vlasti novim odnosima, Solun oživljava u 18. st. i postaje važan trgovački centar (navodno do 80 000 stan., od toga 20 000 do 25 000 Židova). Autor smatra da je Solun u to doba bio »turski gospodarska prijestolnica«. Taj živi i kozmopolitski Solun ušao je u razdoblje buđenja i sukoba »balkanskih nacionalizama«, te postao meta različitih aspiracija, od kojih su grčke bile najjače i najosnovanije.

1923. godina je prekretnička, jer je Grčka bezobzirno likvidirala poziciju drugih i osigurala mjesto svojim brojnim izbjeglicama iz Male Azije. Od tada je Solun glavni centar sjeverne Grčke i luka uzanog primorja, odijeljenog od zaleđa s kojim je teško uspostaviti potrebne veze i proširiti gravitacijski prostor. Obnovom (1926) tradicionalnog sajma, Grčka nastoji ojačati međunarodni prestiž Soluna što je otežano, ne samo odnosima sa zaleđem već relativno slabijim položajem u samoj Grčkoj, zbog jake koncentracije u atensko-pirejski prostor. Autor opravdano zaključuje da su izgledi Soluna u sistemu luka Jugoistočne Evrope relativno skromni.

Šteta što autor nije bio u mogućnosti da dobije više podataka o

najnovijim i velikim poduhvatima da se Solun razvije u jak lučko-industrijski centar (kemijska industrija, metalurgija i sl.). Ti poduhvati su bili u početnoj fazi, kad su vršena istraživanja za ovu raspravu. Nedavno je počeo i novi veliki poduhvat gradnje moderne auto-cesta Igumenitsa — Solun — Alexandrupolis. »Via egnatia« modernih vremena trebala bi Solunu dati novu vitalnu snagu i pridonijeti željenoj budućnosti. U prošlosti je zaleđe trebalo i osiguravalo funkciju Soluna; nova cesta to ne može ostvariti. Izgleda da su suvremene ambicije Soluna da se nametne kao potreban zaleđu; ono što je dosada učinjeno ili je u radu ukazuje da su ta nastojanja ozbiljna.

Odličnim prikazom jednog od najznačajnijih geografskih problema u jugoistočnoj Evropi, G. Hoffman je dao dragocjen prilog poznavanja ovog prostora. Rasprava je objavljena u momentu, kad problem postaje naročito aktualan.

J. Roglić

DIMITROV I. — STANKOV G.: Njakol izmenenija v temperaturnija režim na grad Sofija. Izvestija na Bolgarskoto geografskoto društvo, knjiga VII (XVII), »Nauka i izkustvo«, Sofija 1967.

Klima gradova predmet je mnogih geografskih, klimatoloških i meteoroloških proučavanja. U mnogim radovima daju se usporedenja nekih meteoroloških i klimatoloških elemenata i faktora gradova i njihove okoline i prezentiraju izvesni zaključci. Takvog karaktera je i rad kojeg ovde prikazujemo. Pošto se radi o teritorijalno nama bliskoj Sofiji, mišljenja smo da rad može biti od interesa za naše geografe.

Promene urbanizacije i »reljefa« gradova uslovljavaju izvesne klimatske promene. Autori se ovom prilikom zadržavaju na nekim izmenama temperaturnog režima Sofije. Pri obradi materije koriste komparativnu metodu, upoređujući podat-

ke sa meteorološke stanice »Sofija 2« sa podacima vangradske meteorološke stanice »Božurišće«. Pri analizi temperaturnih odnosa korišćeni su podaci za period 1924—1963. godina. Posebna pažnja posvećena je srednje mesečnim temperaturama, srednje mesečnim minimalnim temperaturama i temperaturama registrovanih na pomenutim stanicama u 14 časova, koje se, po rečima autora, mogu uzeti kao maksimalne dnevne temperature.

Analizirajući brojne podatke I. Dimitrov i G. Stankov utvrdili su da se razlike u temperaturi vazduha u Sofiji i u Božurišću dosta pravilno menjaju. Razlike u temperaturama vazduha registrovane na obema stanicama povećavaju se od oktobra do aprila (zimski polovina godine), a smanjuju od maja do septembra (letnja polovina godine). Postojeće izmene klimata autori objašnjavaju stalnim promenama lokalne sredine. Porast temperature vazduha u Sofiji posledica je izgradnje mnogih industrijskih objekata i stambenih četvrti. Ovi objekti odaju ogromnu količinu raznih gasova i aerogađivača koji poput pokrivača leže nad gradom i onemogućujući pojačanu radijaciju uslovljavaju povišenje temperature. Ova pojava je naročito izražena u zimskoj polovini godine i otuda znatne razlike u odnosu na temperaturu vazduha u okolini. Manje temperaturne razlike u letnjoj polovini godine autori objašnjavaju umanjnim mogućnostima sunčevih zrakova da se probiju kroz koprnu od gasova i aerogađivača i zagreju prizemne slojeve, dok to nije slučaj sa manje urbanizovanom okolinom.

Amplitude srednje mesečnih minimalnih temperatura vazduha između Sofije i Božurišća su takođe povećane. Najizrazitiji porast temperaturne amplitude je u periodu od avgusta do oktobra, i to više u periodu od 1934. do 1963. godine, nego u periodu od 1924. do 1953. godine. U toku zimskih meseci temperaturne amplitude između Sofije i Božurišća su manje, što ukazuje na činjenicu da se i grad i njegova okolina dosta rashlađuju.

Svoje kratko izlaganje autori dopunjuju tablicom podataka o razlici srednje mesečnih temperatura vazduha Sofije i Božurišća. Pored toga, dato je šest dijagrama koji se višestruko mogu analizirati. Dijagrami zružaju mogućnost slikovitog, vizuelnog sagledavanja izložene materije, jer su veoma instruktivni.

S. M. Stanković

ROTHER K.: Die Albaner in Südtalien. Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft, Band 110, Heft 1, Wien 1968., str. 1—20.

U južnom delu Italije nalaze se tri grupe stranog stanovništva: arbanaška, grčka i slovenska. Prva ima oko 92 000, druga oko 23 000 i treća oko 4 000 stanovnika. Predmet autorovog proučavanja su stanovnici prve grupe.

U južni deo Italije Arbanasi su se doseljavali u raznim vremenskim osecima od 13. do 16. veka. Ipak najglavnija doseljavanja potiču iz oko 1470, 1480. i 1534. godine. Doseljavanja su većinom bila uslovljena usled nadiranja Turaka na Balkansko poluostrvo. Poreklo Arbanasa naseljenih u Italiji poglavito je iz oblasti u kojima je raširen toskanski dijalekat.

Dalja piščeva izlaganja pružaju podatke koji pokazuju kako se kretao broj arbanaskih stanovnika u južnom delu Italije. Godine 1806. njih je bilo oko 68 000, 1901. g. — oko 96 000, a 1966. g. — oko 92 000 stanovnika. Od tog broja skoro jedna polovina naseljena je u Kalabriji.

U novije vrijeme uslovi za očuvanje arbanaške grupe u Italiji su veoma nepovoljni. Predviđa se mogućnost brzog potiskivanja njenog jezika pa u vezi s tim i iščezavanje čitave grupe stanovništva.

Autor je dosta kompleksno proučio arbanaško stanovništvo u južnom delu Italije: raspravlja o geografskom rasporedu njihovih naselja, o prirodnom priraštaju stanovništva, privrednom životu, jeziku, uticaju crkve i drugo.

Naučni radnici koji se interesuju za migracije stanovništva Balkanskog poluostrva trebalo bi da detaljnije upoznaju ovaj rad. Tim pre što u njemu ima podataka i o slovenskim iseljenicima u južnom delu Italije. Rad sadrži kartu naselja arbanaskog stanovništva.

J. F. Trifunoski

BREU J.: Das Wachstum der Städte Albaniens 1923—1965. Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft, Band, 110, Heft II, Wien 1968., str. 469—477.

Ovaj prilog zaslužuje pažnju naših geografa: u njemu je prikazan proces urbanizacije u susednoj državi Albaniji. A o pomenutoj zemlji mi smo u tom pogledu malo obavestili.

Autor je koristio podatke iz službenih popisa stanovništva za dva karakteristična perioda — za period između dva svetska rata i za period iza drugog svetskog rata. Godine 1923. najveći grad u Albaniji bila je Korča sa 25 598 stanovni-

ka. Drugi po veličini bio je Skadar sa 21 580, treći Tirana sa 10 845 i četvrti Elbasan sa 10 408 stanovnika.

Iza pomenute godine situacija se u tom pogledu znatno promenila. Zato je 1965. g. najveći grad bila Tirana sa 161 330 stanovnika. Zatim su dolazili: Drač sa 49 770, Valona sa 48 360, Skadar sa 48 140, Korča sa 44 605, Elbasan sa 36 635, Berat sa 22 810 stanovnika itd.

Godine 1923. u Albaniji gradskog stanovništva je bilo 15,9 %, seoskog 84,1 %. Sa raščinjavanjem gradskih naselja prilike su se u tom pogledu menjale: 1965. g. gradskog stanovništva je bilo 33,2 %, seoskog 66,8 %. To pokazuje da se proces urbanizacije kretao, doduše sporije, ali stalno napred.

Prednjim izlaganjem želeli smo da ukažemo našim stručnjacima na objavljivanje navedenog priloga. Inače, oni će u njemu naći na mnoštvo zanimljivih podataka u vezi sa stanovništvom i gradovima Albanije. Uz tekst priložena je posebno zanimljiva karta.

J. F. Trifunoski

KARTE I ATLASI

Magyarország Éghajlati Atlasza. II Kötet. Adattár. Budapest Akadémiai Kiadó 1968. sa 263 strane i preglednom kartom stanica.

Klima-Atlasz Madarske. Svezak II. Tabele. 263 strane i pregledna karta stanica. Budapest: Akadémiai Kiadó 1968.

Svezak tabela je nastavak objavljenog »Klima-atlasza Madarske« u godini 1960. od Madarske akademije znanosti u Budimpešti u opsegu od 78 karata u bojama u mjerilu 1 : 1 250 000 (dijelom i 1 : 2 500 000) sa 20 strana objašnjenja u veoma priručnom obliku. Treba dati veliko priznanje Madarskom centralnom zavodu za meteorologiju, jer je ovom novom publikacijom omogućena u potreba dugogodišnjih klimatoloških podataka u praksi kao i za dalj-

nja znanstvena istraživanja. Publikacija Svezak II. je dopuna »Klima-atlasza Madarske« ne samo po velikom broju numeričkih podataka, koji su bili temelj za izradu klimatskih karata već sadrži brojne vrijednosti klimatoloških elemenata i karakteristika, koji se nije mogao prikazati u Klima-atlasu u obliku izopleta i karata odnosno dijagrama. Osim srednjih i ekstremnih vrijednosti u objavljenom svesku II, čiji se podaci odnose pretežno na razdoblje motrenja 1901—1950, za pojedine klimatološke elemente izradene su razdiobe učestalosti 24-satnih količina oborina, srednje dnevne naoblake, dnevne maksimalne, minimalne i srednje dnevne temperature zraka za 6 glavnih stanica: Budimpešta, Debrecen, Kaloska, Keszthely, Magyaróvár i Szeged. Izradeni tabelarni podaci razdiobe 24-satne koli-

čine oborine odnose se na razdoblje 1901—1950, dok podaci za naoblaku i temperaturu zraka odstupaju od glavnog razdoblja (1901—1950) i obuhvaćaju 60 godišnji niz mjerenja 1901—1960.

U uvodu (12 strana) mogu se naći za svaku tabelu objašnjenja kako se došlo do objavljenih podataka, postupcima obrade i redukcije na isto razdoblje na mađarskom i njemačkom jeziku.

Na kraju Sveska II priložena je pregledna karta mreže stanica označenih rednim brojem kojim su dane u 64 tabela.

Svezak tabela podijeljen je u dva dijela i dodatak. U prvom dijelu iskorišten je materijal od 786 stranica da bi se u 15 tabela objavile srednje mjesečne, godišnje i ekstremanne vrijednosti količina oborina, srednje vrijednosti broja dana sa oborinom sa najmanje 1, 5, 10 i 20 mm, razdiobe učestalosti dnevnih količina oborina, srednje vrijednosti broja dana s padanjem snijega i dana sa snježnim pokrivačem, podaci o srednjim i ekstremnim datumima prvog i posljednjeg dana s padanjem snijega i snježnog pokrivača, vrijednosti srednje i maksimalne visine snježnog pokrivača i srednji mjesečni i godišnji broj dana s maglom.

U drugom dijelu na temelju rezultata motrenja na 125 stanica u 49 tabela objavljeni su podaci drugih klimatoloških elemenata. Tabele 16 — 24 donose podatke o srednjim mjesečnim i godišnjim vrijednostima naoblake, broja vedrih i oblačnih dana, razdiobu učestalosti srednje dnevne naoblake, srednji zbrojevi trajanja sijanja sunca u satima i u postocima mogućeg trajanja, kao i srednjeg broja dana bez sijanja sunca. Za 6 odabranih stanica priloženi su iz različitog razdoblja registracija podaci o srednjim mjesečnim satnim zbrojevima trajanja sijanja sunca i srednjim mjesečnim satnim vrijednostima globalnog zračenja u cal/cm^2 . U tabelama 25 — 46 su obuhvaćeni podaci o temperaturi zraka: srednje mjesečne i godišnje vrijednosti temperature, razdiobe učestalosti srednje dnevne i dnevnih ek-

stremnih temperatura, srednje petdnevne vrijednosti temperature za 6 stanica, 50-godišnje srednje vrijednosti temperature za svaki kalendarski dan, početak svršetak i trajanje srednje temperature od 0°, 5°, 10° i 15° (Izračunato iz srednjih dnevnih temperatura (1901—1950), srednji broj hladnih, studenih, toplih i vrućih dana, srednji i ekstremni dan prvog i posljednjeg hladnog, studenog i toplog dana. U tabelama 47 — 52 su prikazane srednje mjesečne i godišnje vrijednosti i apsolutni ekstremi temperature tla u dubinama od 5, 10, 20, 50, 100 i 200 cm za 16 stanica iz razdoblja 1951—1960. Daljnje tabele 53—64 donose podatke o srednjem mjesečnom i godišnjem tlaku vodene pare i relativnoj vlaži u 14 sati, razdiobi učestalosti relativne vlage u 14 sati, srednjem mjesečnom i godišnjem zbroju potencijalne i aktualne evapotranspiracije kao i višku i deficitu vode u mm, srednjem mjesečnom i godišnjem tlaku zraka za 40 stanica, srednje mjesečne i godišnje čestine smjerova vjetera u postocima za 30 stanica. Tabele srednjih satnih vrijednosti brzine vjetera izrađene su za 16 mjesta a razdiobe učestalosti smjerova vjetera kod različitih brzina i srednji put vjetera za pojedini smjer vjetera za 10 stanica iz razdoblja 1958—1962.

Dodatak sadrži u tabeli I. za 9 stanica po godinama srednje mjesečne i godišnje vrijednosti temperature zraka (Budimpešta za razdoblje 1780—1960), a u tabeli II. također po godinama mjesečne i godišnje zbrojeve količina oborine (Budimpešta za razdoblje 1841—1960). Za Budimpeštu su u tabeli III. dani mjesečni i godišnji zbrojevi trajanja sijanja sunca u godinama 1907. do 1960, a globalno zračenje u godinama 1936. do 1960 (tabela IV).

Objavljenim dugogodišnjim nizovima motrenja Mađarska meteorološka služba dobila je veoma dragocjen materijal za daljnja istraživanja klime Mađarske. U pogledu štamparsko tehničke izvedbe izdavač ove publikacije zaslužuje naročito priznanje.

B. Kirigin